

For the scientific decision of the tasks put in-process used: historical method – at research of evolution of state support of agrarian sector of economy; method of comparative analysis – at the estimation of financing of the programs of support; abstractly logical method – at determination of basic problems of state support of agricultural production in Ukraine.

Thus, the main problems for state support of agricultural production in Ukraine are: reduction of financing of direct support to agricultural sector; ineffective use of the Agrarian Fund in carrying out price regulation in the agricultural market; low level of awareness of farmers about the possibilities of obtaining their state aid, complicated procedural mechanism and the opacity of its receipt, so that the majority domestic producers who need this support remain outside; insufficient amounts of financing of state programs and ineffective use of funds for them; the termination of the government target programs, resulting in some areas of government support for agriculture have ceased to exist; low power use of indirect measures to support the agricultural sector.

Keywords: *state support, financial and credit support, price regulation, tax stimulation, subsidies, grants*

УДК:332.28(477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРЕНДНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. В. БОГАЧ, кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри глобальної економіки
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
e-mail: lorabogach7@gmail.com

Анотація. Проаналізовано стан розвитку земельних орендних відносин сільськогосподарських підприємств, а також організаційно-економічні особливості та пріоритети функціонування аграрних формувань на основі оренди сільськогосподарських земель. Визначено переваги, недоліки, причини та фактори, під впливом яких відбувається розвиток земельно-орендних відносин. Проаналізовано структурні зміни у формах власності на землю. Визначено теоретичні й методичні засади та сформульовано практичні рекомендації щодо формування та регулювання орендних земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах.

Розкрито сутність поняття «оренда землі». Досліджено тенденції та можливості подальшого вдосконалення земельних орендних відносин в умовах глобалізації. Слід відзначити, що орендні земельні відносини можуть дати бажаний ефект за таких умов: державної, фінансової, правової та

організаційної підтримки; соціальної справедливості; впевненості селянина у стабільності аграрної політики держави, а також законодавчої бази.

Ключові слова: *оренда землі, пай, агроформування, земельно-орендні відносини, орендна плата*

Серцевиною аграрної реформи є реформування земельних відносин у сільськогосподарському виробництві. Трансформація земельних відносин завжди належала до найскладніших проблем і найважливіших напрямів реалізації аграрної політики. Це зумовлено реформуванням питань власності на землю, тобто володіння, користування й розпорядження земельними ресурсами як основним засобом виробництва в сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми земельних відносин висвітлені у працях відомих вчених, таких як Д. І. Бабміндра, В. М. Будзяк, В. П. Галушко, Ю. Г. Гуцуляк, Д. С. Добряк, О. Ю. Єрмаков, М. В. Калінчик, С. М. Кваша, В. Я. Месель-Веселяк, А. М. Мірошніченко, Л. Я. Новаковський, П. Т. Саблук, А. М. Третяк, В. М. Трегобчук, М. М. Федоров, М. А. Хвесик, О. В. Шкільов та багатьох інших дослідників. Позитивно оцінюючи надбання цих вчених, акцентуємо на тому, що низка питань щодо формування та регулювання земельних відносин на сільськогосподарських підприємствах, унаслідок нестабільності ринкового середовища в країні, потребує подальшого поглибленого вивчення та вирішення.

Мета дослідження – провести організаційно-економічну оцінку функціонування аграрних формувань на основі оренди сільськогосподарських земель та запропонувати напрями подальшого вдосконалення земельних орендних відносин.

Матеріали і методи дослідження. У процесі вирішення поставленої мети було використано загальнонаукові й спеціальні методи економічних досліджень: абстрактно-логічний (вивчення сутності та взаємозв'язку положень економічної теорії для визначення особливостей орендних земельних відносин, теоретичні узагальнення та формулювання висновків); монографічний (при опрацюванні наукових праць, статистичних збірників, розробці теоретичних положень щодо орендних земельних відносин); аналізу і синтезу (вивчення й аналіз соціально-економічних процесів формування та регулювання орендних земельних відносин); порівняльний (зіставлення соціально-економічних показників ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на орендованих землях); графічний (аналіз тенденцій формування та регулювання орендних земельних відносин).

Результати дослідження та їх обговорення. Трансформація земельних відносин на всіх етапах розвитку людської цивілізації належала до найскладніших проблем і найважливіших напрямів реалізації соціально-економічної політики держави взагалі та аграрної політики зокрема. За чинним земельним законодавством України, земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження

землею, де суб'єктами таких відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади, а об'єктами – землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї).

У результаті запровадження ринкових принципів господарювання, в аграрній сфері України відбулися істотні зміни, зокрема набули поширення орендні земельні відносини, на основі яких здійснює виробничу діяльність переважна більшість сучасних сільськогосподарських підприємств.

На підставі опрацювання надбань аграрної економічної науки можна стверджувати, що оренда землі – це специфічна форма землекористування, в основу якої покладено строкове, платне володіння та користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення на основі відповідного договору, що передбачає передачу її власником орендареві, який відповідає вимогам, визначеним законодавством, для здійснення підприємницької діяльності за умови раціонального використання природних властивостей земельних ресурсів.

Нині сільськогосподарські підприємства ведуть господарську діяльність переважно на орендованих землях, частка яких у їх загальному землекористуванні становить понад 92%. У результаті здійснення земельної реформи, близько 7 млн громадян отримали сертифікати на право на земельну частку (пай), з яких понад 90% замінили сертифікати на Державні акти на право власності на земельну ділянку. Близько 5 млн селян (73% власників сертифікатів і державних актів) передали земельні частки (паї) та земельні ділянки в оренду різним господарським формуванням. Понад 6 млн селян (із загальної кількості 7,2 млн) отримали державні акти на право власності на земельну ділянку взамін сертифікатів на право на земельну частку (пай) [1].

Упродовж 2001–2015 років в Україні на території колишніх колгоспів і радгоспів було створено приватних 6529 підприємств площею 4564,5 тис. га, а кількість фермерських господарств зросла до 49 893, площею 3997,2 тис га. Ці кардинальні зміни у створенні аграрних формувань ринкового типу і земельні перетворення щодо приватної власності на землю зумовили сприятливе соціально-економічне середовище для діяльності селян як власників – розпорядників своєю землею [2].

На першому етапі земельної реформи передбачалася підготовка необхідного нормативно-правового та науково-методичного забезпечення земельної реформи; проведення роздержавлення земель із визначенням тих земель, які не підлягають роздержавленню й залишаються в державній власності; безплатна передача земель у колективну (підприємствам) та приватну (громадянам) власність для виробництва сільськогосподарської продукції [7].

Упродовж першого етапу земельної реформи істотні зміни відбулися в структурі земельної площі. Розглянувши динаміку структури земельного фонду Київської області за формами власності (рис. 1) варто зазначити, що земель у приватній власності стало більше.

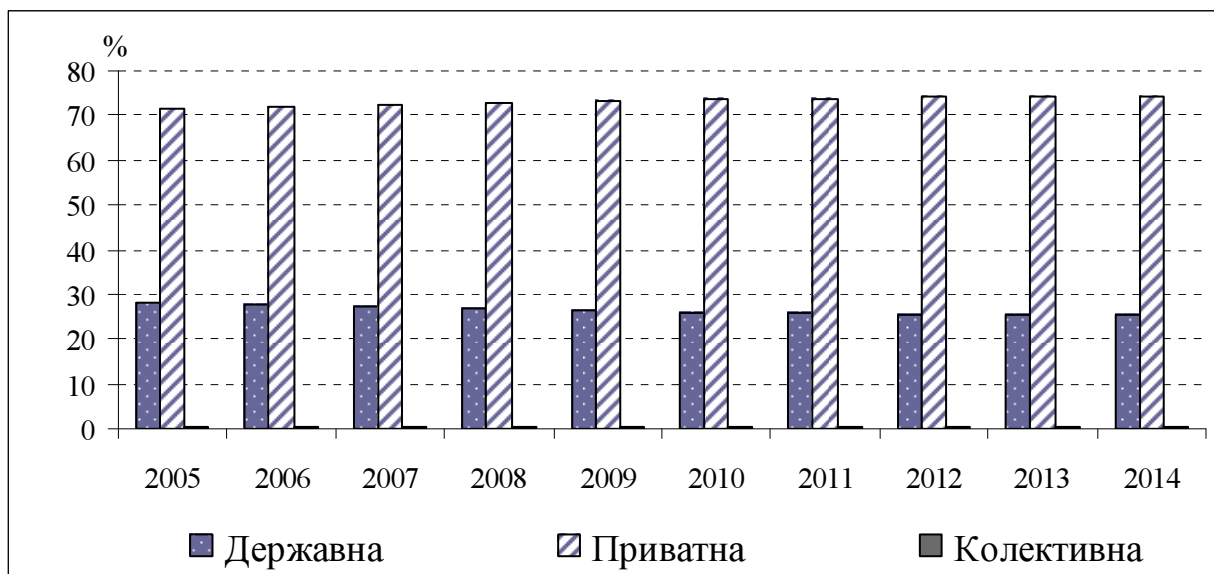

Рис. 1. Динаміка структури земельного фонду Київської області за формами власності*

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [6].

За даними Держкомзему України, у 2014 р. власниками земельних паїв було здано в оренду 17,1 млн га землі (понад 62,1% від площі розпайованих земель). Середній розмір земельної ділянки (паю) по Україні становить 4 га, а в деяких регіонах менше, ніж 1 га. Ефективно господарювати на таких площах неможливо. По районах Київської області середній розмір земельного паю становить 3,23 га.

Основними землевласниками і землекористувачами є сільськогосподарські підприємства та громадяни, яким надано у власність і користування 36,4 млн га сільськогосподарських угідь і, у тому числі, 31,1 млн га ріллі, що становить, відповідно, 82,5% і 96,6% від загальної площі цих угідь (табл.1).

1. Загальна земельна площа і розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками і землекористувачами (на кінець 2014 р., тис. га)*

Показник	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя	у тому числі		
			рілля	сіножаті	пасовища
Сільськогосподарські підприємства і громадяни	37717,1	36417,6	31066,9	1573,7	2852,3
Сільськогосподарські підприємства	21258,2	20548,9	19293,4	394,9	658,7
з них:					
державні	1128,8	943,6	780,7	33,1	95,1
недержавні	20129,4	19605,3	18512,7	361,8	563,6
Громадяни	16458,9	15868,7	11773,5	1178,8	2193,6
Користувачі інших категорій	22637,8	5094,1	1464,2	833,6	2588,7
Усього земель	60354,9	41511,7	32531,1	2407,3	5441,0

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

2. Площа сільськогосподарських угідь Київської області за категоріями землекористувачів та землевласників, тис. га*

Угіддя	Сільськогосподарські землі усього		Сільськогосподарські угіддя						У тому числі, рілля			
	Роки											
	2013	2014	2015	2013	2014	2015		2013	2014	2015		
						тис. га	%					
Усього земель	1793,0	1793,4	1793,4	1664,2	1664,2	1668,7	100	1355,5	1355,5	1356,1		
Землі сільськогоспо-дарських підприємств і громадян	1537,2	1537,2	1537,2	1509,3	1509,3	1513,7	90,7	1279,8	1279,8	1280,3		
Землі сільськогоспо-дарських підприємств з них:	948,8	948,8	819,8	923,0	923,0	924,1	55,4	854,3	854,3	854,6		
Державних	65,6	65,6	65,6	62,6	62,6	63,0	3,8	55,0	55,0	55,2		
недержавних	883,2	883,2	754,1	860,4	860,4	861,1	51,6	799,3	799,3	799,4		
Землі громадян	588,4	588,4	717,4	586,3	586,3	589,6	35,3	425,5	425,5	425,7		
Землі користувачів інших категорій	256,2	256,2	256,2	154,9	154,9	155	9,3	75,7	75,7	75,8		

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Сільськогосподарські підприємства України – це порівняно великі землекористувачі, на одне сільськогосподарське товариство припадає 1270 га сільськогосподарських угідь і, у тому числі, 1160 га ріллі. Кожне державне сільськогосподарське підприємство використовує 3174 га сільськогосподарських угідь і, у тому числі, 2624 га ріллі. Розміри землекористування підприємств різних видів господарювання та різних природно-економічних зон України значно коливаються. Найбільшими землекористувачами є сільськогосподарські підприємства зони Степу, а найменшими – Полісся.

У процесі ринкових трансформацій в Київській області вкрай змінився розподіл сільськогосподарських угідь за категоріями землекористувачів і землевласників (табл. 2).

Розподіл районів Київської області за середньою площею сільськогосподарських угідь з розрахунку на одне господарство показав, що в 6 районах, або в 55 (10,4%) сільськогосподарських підприємствах площа сільськогосподарських угідь, із розрахунку на одне господарство, не перевищує 1000 га і в середньому становить 774 га. До другої групи увійшли 8 районів, або 205 (38,8%) господарств, площа яких, у середньому по господарству, становить 1252 га. До третьої групи входять 6 районів, але тут уже 127 (24,0%) господарств, площа яких, у середньому по господарству, становить 1687 га, а до четвертої групи увійшли 5 районів, або 112 (21,2%), із середньою площею по господарствах 2524 га. І, нарешті, лише в 1 районі, або на 30 (5,7%) сільськогосподарських підприємствах, середня площа перевищує 3000 га і становить 5029 га на одне господарство (табл. 3).

3. Розподіл районів Київської області за середньою площею земельних угідь на сільськогосподарських підприємствах, 2014 рік*

Показники	Групи районів за середньою площею с.-г. угідь у розрахунку на одне господарство, га					Усього по області
	до 1000 I	1001–1500 II	1501–2000 III	2001–3000 IV	понад 3000 V	
Кількість районів у групі	6	8	6	5	1	26
%	23,1	30,8	23,1	19,2	3,8	100,0
Кількість господарств у групі	55	205	127	112	30	529
%	10,4	38,8	24,0	21,2	5,7	100,0
Середня площа с.-г. угідь у розрахунку на одне підприємство, га	774	1252	1687	2524	5029	1790
% до середньої площі на підприємствах області	43,2	69,9	94,2	141,0	280,9	100,0

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Враховуючи те, що в Україні фактично не існує великотоварного виробництва продукції тваринництва і майже всі діючі сільськогосподарські підприємства спеціалізуються на виробництві продукції рослин-

ництва, можна стверджувати, що вони є однорідними за економічним механізмом господарювання і можуть бути порівняні між собою за площею сільськогосподарських угідь чи ріллі.

Трансформація аграрної економіки нашої країни спрямована на реформування ринкових земельних відносин, розвиток приватно-орендних форм господарювання, підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Усі організаційно-правові форми господарювання збільшили обсяги виробництва та продажу сільськогосподарської продукції.

Водночас, як показали дослідження, більш ефективно використовуються земельні ресурси на великих сільськогосподарських підприємствах, які спроможні запроваджувати прогресивні, ресурсозберігаючі технології, наукову організацію праці, раціонально використовувати матеріально-технічні, трудові та інші ресурси.

Практика свідчить, що роздержавлення землі, видача державних актів на право власності на землю і майнових сертифікатів з подальшою концентрацією виробництва на сільськогосподарських підприємствах шляхом оренди земельних часток (паїв) супроводжується виробництвом переважно рослинницької продукції (зернові, технічні культури), а тваринництво майже повністю занепало. Усе це призвело до зниження прибутковості аграрних підприємств та зменшення орендних виплат селянам.

Відомо, що прибутковість виробництва, значною мірою залежить від розмірів площі сільськогосподарських угідь, яка припадає на господарство (табл. 4). Ця тенденція властива і для Київської області. Найвищим рівнем рентабельності (53,4%) характеризуються господарства IV групи із середньою площею 1890 га. Найбільша кількість господарств (148 із 504) мають у користуванні до 500 га сільськогосподарських угідь і, як бачимо, вони є найбільш прибутковими.

Таким чином, поліпшення ефективності використання земельних угідь в ринкових умовах зумовлює створення певних передумов для трансформації земельних відносин, прийняття відповідних законодавчих нормативно-правових актів із посиленням відповідальності власників, а також орендарів за використання земельних угідь [3].

Характеризуючи розвиток орендних відносин зазначимо, що на 1 липня 2015 року власники права на земельну частку (пай), засвідченого сертифікатом або державним актом на право власності на землю, уклали 4,8 млн договорів оренди земельних паїв. Переважна більшість цих договорів укладена на термін 6–10 років (46,4%). Переважну більшість договорів укладено з власниками господарства, із земель яких виділено земельну частку (пай), або їх правонаступниками (42,2%). Орендодавцями здебільшого виступають селяни-пенсіонери, які уклали 2 млн 441,7 тис. договорів (52,9%) [7].

У Київській області укладено громадянами договорів оренди земельної частки (паю) 203 066 у 2014 р., з них, згідно з державними актами, – 252 431, з господарствами – 90 088, з фермерськими господарствами – 22 108, з іншими суб'єктами господарювання – 90 870. Селяни-пенсіонери уклали 114 187 договорів (рис. 2).

**4. Вплив розміру господарства на ефективність виробництва
сільськогосподарської продукції на аграрних підприємствах
Київської області, 2014 рік***

Показники	Групи господарств за площею с.-г. угідь, га					Усього по області
	до 500 I	501– 1000 II	1001– 1500 III	1501– 2500 IV	понад 2500 V	
Кількість господарств у групі	148	91	88	99	78	504
Середня площа по групі	229	738	1219	1890	7024	1871
Припадає на 100 га с.-г. угідь:						
виробничі витрати	7007	783	1030	1306	1404	1499
прибуток, збиток (-)	372,2	34,2	50,2	45,0	72,3	72,4
Вироблено на 100 га ріллі, ц:						
зерна	1222	1447	1640	1657	2728	2219
соняшнику	88	169	208	159	170	170
цукрових буряків	168	344	712	1362	1549	1279
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц:						
приросту ВРХ	10,1	8,3	9,2	12,0	11,8	11,2
приросту свиней	195,6	30,6	59,1	59,9	55,0	59,7
молока	2596	248	179	214	256	322
Виробництво на 100 га с.-г. угідь, тис. грн						
валова продукція	5690	693	757	1047	1211	1250
у т. ч. рослинництва	1855	572	617	637	771	752
товарна продукція	8016	905	971	1538	1163	1443
у т. ч. рослинництва	2524	744	819	746	961	943
прибуток, збиток (-)	718	194	235	536	130	248
у т. ч. рослинництва	105	176	235	180	209	200
Орендна плата 1 га орендованої землі, грн	730	878	859	892	1108	998
Рівень рентабельності, %	9,8	27,3	31,9	53,4	12,6	20,8
у т. ч. рослинництва	4,4	31,1	40,3	31,9	27,7	26,9

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Варто відзначити, що у 2010 р. загальна кількість укладених договорів оренди становила 254 135, що на 51 069 більше, порівняно з даними 2014 р. Щодо договорів укладених із селянами-пенсіонерам, то варто відзначити тенденцію до зменшення. Так, у 2014 р. кількість договорів зменшилася на 28 818 і становила 114 187.

З 7 квітня 2015 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» № 191-VIII від 12.02.2015 р., яким встановлено мінімальний термін оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського

господарства, особистого селянського господарства на рівні 7 років. Це, у свою чергу: надає можливість орендарю проводити землевпорядкувальні роботи, вводити раціональні сівозміни; стимулює до вкладання коштів у підвищення родючості ґрунтів та поліпшення сільськогосподарських угідь; сприяє підвищенню рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва; дає змогу здійснювати стратегічне планування господарської діяльності; розширює можливості іпотечного кредитування операцій, зокрема, застави права оренди земельних ділянок, а, отже, сприятиме підвищенню ефективності використання земельних ресурсів.

Рис. 2. Динаміка кількості договорів оренди земельної частки (паю) укладених у Київській області*

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [6].

Орендар зобов'язаний сам мотивувати заінтересованість власника земельної ділянки у продовженні терміну договору оренди землі, перш за все, як гарний господар. Він може запропонувати вирішення ряду проблем соціальної сфери села, в якому живе власник орендованої ним земельної ділянки. При цьому власники будуть зацікавлені у продовженні терміну оренди земельної ділянки, оскільки соціальна сфера потребує оновлення та вдосконалення, і процес цей може тривати не один рік [1]. Відповідно, поліпшення соціальної сфери сприятиме підвищенню економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Достатньо важливим економічним аспектом розвитку орендних відносин є визначення рівня орендної плати за земельні паї, оскільки, здебільшого, саме від неї залежить ефективність земельних орендних відносин. Практика встановлення орендної плати може бути різноманітною. У деяких зарубіжних країнах (Данія, Греція, Ірландія тощо) власник землі орендар самостійно домовляються про рівень орендної плати. Інші країни

(Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Португалія) законодавчо встановлюють рівень орендної плати, яка виплачується в грошовій формі, виходячи з потенційного врожаю та цін у минулі роки [7].

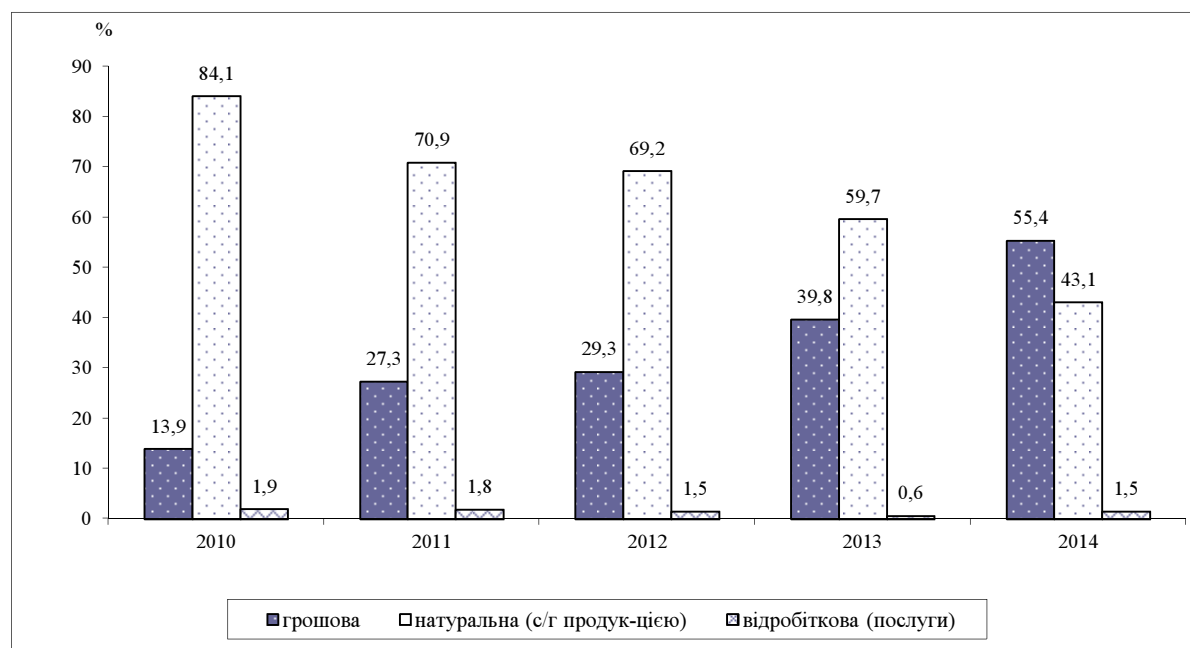

Рис. 3. Структура плати за оренду земельних ділянок і земельних часток (паїв), %*

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [6].

У нашій країні по орендній платі поки що переважає натуральна форма – 55,7%, хоча останніми роками намітилася тенденція до зростання її грошової форми. Згідно з Указом Президента України, нижня межа орендної плати за землю має становити не менше, ніж 3% від нормативної грошової оцінки земель.

В Україні в цілому середній розмір орендної плати на квітень 2015 р. становить 727,6 грн за гектар на рік. Звичайно, порівняно з деякими країнами світу, орендна плата в Україні є досить низькою. Загальна сума виплат по Україні за оренду земельних часток (паїв) у 2015 р. становила 12,5 млрд грн. Згідно з чинним законодавством, орендну плату за землю можна встановлювати як у грошовій, так і натуральній та відробітковій (надання послуг орендодавцеві) формах. Варто зазначити, що, за даними Держкомзему України, серед форм орендної плати переважає натуральна – 55,7%. Матеріальний стан селян поліпшується за рахунок орендної плати, яку вони одержують від сільськогосподарських підприємств [5].

Проведений нами аналіз по Київській області свідчить, що переважна більшість виплат, як і по всій Україні, здійснюється не у відробітковій, а в натуральній чи грошовій формах (рис. 3). Серед форм орендної плати земельних часток (паїв) переважає натуральна форма з 2010 р. до 2013 р., а з 2014 р. переважає грошова форма оплати. Так, у 2014 р. натуральна (сільськогосподарською продукцією) форма орендної плати становила 158 740 тис. грн, або 43%, грошова – 203 942 тис. грн, або 55%, відробіткова (послуги) лише 5450 тис. грн, або 2%.

Висновки і перспективи. Земельні орендні відносини в нашій країні є досить недосконалими, організація ефективних орендних відносин – це ключове пріоритетне завдання стратегії розвитку аграрного сектору економіки України. У цьому контексті, особливої уваги потребує раціональна побудова системи оренди земель сільськогосподарського призначення. Недосконалість економічного механізму регулювання орендних земельних відносин на державному і регіональному рівнях, відсутність цілеспрямованості їх реформування загострили багато проблем, пов'язаних із погіршенням стану ґрунтів, а саме: недотримання системи землеробства й технологічних процесів вирощування сільськогосподарських культур; різке скорочення застосування у землеробстві органічних і мінеральних добрив, що зумовило дефіцит балансу поживних речовин; виснаження ґрунтів і зниження продуктивності ріллі; призупинення робіт із осушення та зрошення земель, реконструкції діючих меліоративних систем, вапнування й гіпсування ґрунтів тощо. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку земельних відносин у нинішніх умовах є вдосконалення орендних відносин, які є на сьогодні важливою частиною економічного механізму, що формує результативність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Список літератури

1. Богач Л. В. Формування та регулювання орендних земельних відносин сільськогосподарських підприємств / Л. В. Богач // Сучасні питання економіки : зб. наук. праць. – К. : КиМУ, 2015. – Вип. 1. – С. 17–20.
2. Величко О. В. Стратегічні пріоритети ефективного використання земельного потенціалу сільськогосподарських підприємств / О. В. Величко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 2 (141). – С. 107–110.
3. Гераймович В. Л. Державна фінансова підтримка агропромислових підприємств в Україні / В. Л. Гераймович // Економіка Крима. – 2013. – Вип. 1 (42). – С. 94–100.
4. Дорош Й. М. Земельна реформа на регіональному рівні (на прикладі Київської області за 1991–2011 роки) : монографія / Й. М. Дорош, С. О. Осипчук, М. П. Стецюк. – К. : ВІПОЛ, 2011. – 188 с.
5. Оренда земельних часток (паїв) у 2015 р. в Україні : офіційна інформація Державного комітету України із земельних ресурсів станом на 1 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mylanl.org.ua>
6. Сільське господарство України 2014 : стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2015. – С. 392.
7. Структура, динаміка та розподіл земельного фонду України (станом на 1 січня 2014 року). Державне агентство земельних ресурсів України. – К., 2014, 94 с.
8. Федоров М. М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / М. М. Федоров // Матеріали Других річних зборів Північно-Східного відділення Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників, 5 лютого 2009 року. – Х. : ХНТУСГ, 2009. – 222 с.

References

1. Bohach, L. V. (2015). The Formation and regulation of land lease relations in agricultural enterprises / L. V. Bohach // problems of Modern economy: sat. science. works. – K. : Kim, 1, 17–20.

2. Velychko, O. V. (2013). Strategic priorities efficient use of land potential for agricultural enterprises / O. V. Velychko // Formation of market relations in Ukraine, 2 (141), 107–110.
3. Heraymovych, V. L. (2013). State financial support of agricultural enterprises in Ukraine / Heraymovych V. L. // Economy Of Crimea, 1 (42), 94–100.
4. Dorosh, Y. M. (2011). Land reform at the regional level (on the example of Kyiv region for the 1991–2011): monograph / Y. M. Dorosh, S. O. Osypchuk, M. P. Stetsyuk. – K. : JSC "VPA", 188.
5. Lease of land shares (stakes) in 2015 in Ukraine: official data of the State Committee of Ukraine of land resources, as of January 1, 2016 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.mylanl.org.ua>.
6. Ukraine's agriculture in 2014: stat. ZB (2015). – K. : State statistics Committee of Ukraine, 392.
7. Structure, dynamics and distribution of land Fund of Ukraine (as of 1 January 2014). The state Agency of land resources of Ukraine. – Kyiv, 2014, 94.
8. Fedorov, N. M. (2009). Transformation of land relations in market conditions / N. M. Fedorov // materials of the Second training camp of the North-Eastern branch of all-Ukrainian Congress of scientists agricultural economists, February 5, 2009. – H.: HANTUSH, 222.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АРЕНДНЫХ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Л. В. Богач

***Аннотация.** Проанализировано состояние развития земельных арендных отношений сельскохозяйственных предприятий, а также организационно-экономические особенности и приоритеты функционирования аграрных формирований на основе аренды сельскохозяйственных земель. Определены преимущества, недостатки, причины и факторы, под влиянием которых происходит развитие земельно-арендных отношений. Проанализированы структурные изменения в формах собственности на землю. Определены теоретические и методические основы и сформулированы практические рекомендации относительно формирования и регулирования арендных земельных отношений на сельскохозяйственных предприятиях.*

Раскрыта сущность понятия «аренда земли». Исследованы тенденции и возможности дальнейшего совершенствования земельных арендных отношений в условиях глобализации. Следует отметить, что арендные земельные отношения могут дать желаемый эффект при следующих условиях: государственной, финансовой, правовой и организационной поддержке; социальной справедливости; уверенности крестьянина в стабильности аграрной политики государства, а также законодательной базы.

***Ключевые слова:** аренда земли, пай, аграрные формирования, земельно-арендные отношения, арендная плата*

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF LAND LEASE RELATIONS AGRICULTURAL ENTERPRISES

L. V. Bohach

Abstract. *In the article the author analyzes the development of land lease relations in agricultural enterprises, as well as organizational and economic characteristics and priorities of functioning of agrarian formations on the basis of lease of agricultural land. The advantages, shortcomings, reasons and factors which influenced the development of land lease relations. The structural changes in forms of land ownership. Defined theoretical and methodological bases and practical recommendations concerning the formation and regulation of land lease relations in agricultural enterprises. The essence of the concept of "land rent". Researched trends and opportunities to further improve the land rent relations in the context of globalization. It should be noted that lease land relations can give the desired effect under the following conditions: the state, financial, legal and organizational support; social justice; the confidence of the farmer in the stability of the national policy and legislative framework.*

Keywords: *land rent, share, agrarian formations, land leases, rents*

УДК 339.97:633.1

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ СТРАТЕГІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

П. П. БОГАЧИК, аспірант*

Уманський національний університет садівництва

e-mail: PAVLO7412@ukr.net

Анотація. *Подано результати аналізу фактичних та прогнозних показників світового ринку зернових культур, а також запропоновано автором основні етапи формування конкурентних стратегій сільськогосподарських підприємств у збутовій діяльності на даному ринку для отримання додаткового економічного ефекту.*

Ключові слова: *конкурентні стратегії, сільськогосподарські підприємства, збутова діяльність, експорт, споживання, виробництво, торгівельний баланс*

Актуальність. Реалізація зернових культур є пріоритетним напрямом експорту нашої країни, яка входить у трійку лідерів-експортерів зернових у світі, що забезпечує 15,9 % вітчизняного експорту. Найбільшу питому вагу займає реалізація пшениці – 5,9 % та кукурудзи – 7,9 % [1]. У даних умовах для випередження конкурентів у торгівельній боротьбі та

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. О. Школьній